

”Olen kirjoittanut kaiken, minkä olen halunnut”

Teksti ja kuvat: Eino Kaikkonen

□ □ — Oikeastaan minä olen kirjoittanut kaiken, minkä olen halunnut. Minä haluaisin tehdä käsilläni jotain luovaa nyt; kutoa mattoja tai muuta sellaista.

□ □ Sanat virkkaa kirjailija Pentti Saarikoski kuhmolaisen hirsiaitan edessä, ukonhattujen, horsmien ja vadelmainsaitten keskellä. Pentti istuu puutarhatuolissa. Sisällä aitassa rätisee Mian kirjoituskone, kun hän kääntää Pablo Nerudan Oodia sipulille. On lauantai 30. heinäkuuta.

□ □ Suomen Kuvalehden toimituspäällikkö toteaa Kuhmon jälkeen, ettei Saarikoski kiinnosta, koska hän näyttää olevan elämän rajan tuolla puolen.

□ □ Ehkä niin näyttää ulkonaisesti. Äly, ajatuksen terävyys kertovat toisia mittoja. Pitkän odysseian aikana on Saarikoskeen tullut mietiskelevää, puhuttelevaa hiljaisuutta, empatiaa, komiikan monia vivahteita, syvältä lähtevää huumoria, jotain samaa kuin Nikolai Gogolissa, hänestähän Saarikoski pitää. Näköalat ovat kenties laajempia ja perusteellisempia kuin aikaisemmin. Pentti Saarikoski on palannut kotiin Suomeen.

Kotimaa

Suomi vallanvaihdon jälkeen?

— En minä mitään erityisiä muutoksia huomaa, mutta se voi johtua psykologisista seikoista. Kun asuu vieraassa maassa, niin tuntuu todella siltä, että oma maa mansikka, muu maa mustikka. Suomi on muuttunut mulle jotenkin entistä rakkaammaksi samoin kuin suomenkieli. Mä oon siihen syventynyt, tavallaan, kun asun vieraassa maassa.

Sinä pidät tästä maasta?

— Joo, se on vähän niin kuin avioliitossakin, että on hyvä olla erossa välillä. Rakkaus syvenee. Kun sitä koko ajan on nokittain, tulee kahnasta ja kyllästymistä eikä huomaa maan hienoja puolia. Suomessa on niin tavattomasti hyvää, semmosta mikä Ruotsin kansankodista puuttuu. Mä aina luulin, että tuo

nyt on sentimentaalista ja typerää puhua tosta leivästä, ettei Ruotsissa saa kunnan leipää. Mutta se on totta. Mun sisko tuli käymään ensimmäistä kertaa meille, soitti ja kysyi, mitä mä toisin? Tuo ruisleipää. Sieltä ei saa mustaa leipää, kunnan leipää ei saa. Ne on sokeeroituja. Me tehdään niin, että Mia leipoo itte, niin sitten saadaan kunnan leipää.

Ruotsinmaa

Omivatko ruotsalaiset sinua?

— Nyt mulla menee hyvin kyllä. Mä oon ollu lehdistä ja televisiossa ja sillai. Mä oon lyönyt itteni läpi niin kuin sanotaan. Mä sanon sen aina, että mä olen Ruotsissa asuva suomalainen kirjailija. Mulla on Suomen kansalaisuus, vaikka nyt ois kahdeksan vuoden jälkeen täys

oikeus ottaa Ruotsin kansalaisuus, mutt mä en sitä paskanruskeeta passia halua. En minä Ruotsin passia pystyis kantaamaan. Siellä on niin paljon hyvinvoinnin mukanaan tuomia asioita, koko ruokapuoli on kelvotonta. Täytyy mennä johonkin erikoisravintolaan, italialaiseen tai sellaiseen. Mä en käy ravintoloissa. Mä huomasin Kuhmon kirkolla, että yksi grogi on Ruotsissa täsmälleen kaksi kertaa kalliimpaa. Ruotsissa on tilanne se, että verotus on tavattoman korkea. Ei siellä elä muulla kuin verovilpillä.

— Ei voi ansaita tai jos, ei voi maksaa veroja eikä rästejä. Sillon sä oot loputtomassa kiertteessä. Sun täytyy tehdä henkilökohtainen konkurssi, kieltäytyä ansaitsemasta. Mulla on nytkin kaikki Mian omistamaa. Ei voi ulosmitata.

— Niinhän se teki se meidän saaren keisari, jota sanottiin Onassikseksi. Johansson, veljekset Johansson. Se oli siirtänyt vähitellen erilaisin systeemein kaiken omaisuuden lapsilleen ja Sveitsiin. Oliko se kaksisataa miljoonaa kruunua verovelkaa. Muttei valtio saanut mitään siitä huiputuksesta. Ja äijä purjehti loistoaluksella. Se oli televisiossa ja sano, että köyhä, köyhä olen. Sillä on semmonen huvijahhti, jonka nimi on Hamlet, ollako vai eikö olla. Mutt se menee.

— Kyllähän se Suomessakin on aika kieroks mennyt tuo taloudellinen keplottelu. Niitä on aika monia. Nythän niitä on rötösherroja kaiveltu.

Kekkonen

Pentti, nostalgiaa Kekkonen aikaan?

— No on vähän. Mutt se on mennyt ohi ennen Kakkosen romahdusta tai sairastumista, miten sen nyt sanoisi. Se meni ohi siinä 76 kun mä tapasin Kekkonen viimeks Tamminiemessä. Me oltiin siellä semmosella henkilökohtaisella visiitillä. Minä huomasin silloin jo, että aika on ohi, myös koko se aikakausi joka alkoi silloin 50-luvun loppupuolella ja jatkui 60-luvun läpi. Mutta 76 mä huomasin, että se on nyt ohi. Koko tää mies on nyt vanha. Hänen silmänsä katsoivat ohi minun. Silloin mä tajusin, että aika on ohi ja ihmisen pitää tietysti sopeutua ja oppia vanhenemaan. Se on niitä vaikeimpia oppeja, oppia vanhenemaan, ettei yritä pysyä nuorempana kuin on.

— Mä en oo missään kohdin enkä koskaan toiminut sillä tavalla katalasti, että kun mä olen Kekkonen ystävä, mä olisin Kekosta parjannut niin kuin monet on tehneet. Sitä rassukkaa joka nyt on rassukka. Monet on niin kuin Paavo Rintala kirjoitti sen Valehtelijan muistelmien. Minä pidin Kekkosesta hyvin paljon ja se oli mun, miten sanoisi, poliittinen isä jos semmosta nimitystä voi käyttää.

Koivisto

Sinä tuit Mauno Koiviston valintaa, annoit nimesi lehteen.

● ● Tämän tietävästi viimeiseksi jääneen haastattelun Pentti Saarikoski antoi Kuhmossa, jossa kirjailija asui Saarikosken tien varrella elämänsä ehtoopäivät.

Eino Kaikkonen sopi haastattelusta heinäkuun lopulla Kuhmon kamarimusiikkipäivillä ja vietti päivän Saarikosken ja Mia Bernerin kanssa Kuhmon Merkussa.

Ytimen kanssa kulttuuritoimittaja Kaikkonen sopi julkistamisesta heti haastattelun jälkeen elokuun alussa. Eino Kaikkonen on toiminut vuosia Kansan Tahdon kulttuuriavustajana.

Haastattelun dramaattisuus kävi ilmeiseksi elokuun 24. päivä, kun tuli tieto Joensuun keskussairaalaan kirjailijan odysseuksen päättymisestä. □

Suhde itään kaksijakoinen

— Minä mietin sitä kun *Lahja Exner*, joka on ainoa suomalainen Ruotsin valtiopäivillä, kirjoitti, että hän soittaa huomenna, että mietit yhden yön, tuetko Koivistoa Ruotsin puolella. Sitt se soitti seuraavana päivänä. Mä olin miettiny sen yön yli ja päätin, että mä annan nimeni. Samana päivänä soitti *Pentti Holappa*, että annatko nimesi Koivisto tukijalistaan. Silloin mä olin jo antanut Ruotsissa nimeni. Mä sanoin heti että selvä juttu.

Nyt voidaan tietysti ajatella monella tapaa. Toisaalta mä pidän Koivistosta henkilökohtaisesti. Se on tavallinen samaduunari. Joku sanoo sitä pahvipääksi. Mä en oo sen kanssa semmosissa väleissä, että mä tietäisin sen älynlahjoista sen suurempaa. Voidaan ajatella, että se oli opportunistia, kun silloin jo oli selvää, että Koivisto valitaan. Se oli niin kuin hyppäämistä kestävämpään veneeseen.

Mutta on myös toinen puoli, se että kansakunnan, valtion ulkopoliittikan johtajan takana pitää olla kansakunnan älymystön tuki. Se ei toimi jos Koiviston takana ei ole. Vaikka Koivisto nyt jossakin määrin on keulakuva, on tämä se älyllinen, teoreettinen perusta, että mä menin siihen.

— Mä kannatan tämmöistä kansallista yhtenäisyyttä ja Koivisto on nyt sen symboli niin kuin toisille oli *Lasse Viiren*.

Neuvostoliitto

Kirjailija Pentti Saarikoski, miten arvioit suomalaisten suhdetta Neuvostoliittoon?

— Suhde Neuvostoliittoon on jokaiselle suomalaiselle ambivalentti, hyvin kaksijakoinen. Paitsi nyt tietysti äärioikeistolaisille ja äärikommunisteille, mutta meille muille, jotka ajatellaan, se on kaksijakoinen. Kun meillä on toisaalta ulkopoliittinen pakko hyväksyä tietty linja, ja se on pakko, objektiivinen kannanotto, realismia. Ja sitten me ei kumminkaan voida hyväksyä monia seikkoja Neuvostoliiton politiikassa, varsinkin sisäpolitiikassa ja kulttuuripolitiikassa. Meillä pitää olla tulppa suussa ja se aiheuttaa hengenahdistusta, se tulppa, kun ei voi suoraan sanoa, että mitä helvettiä te siellä meinaatte. Tietysti sama tilanne olisi jos me asuttais, oltais kulttuurihenkilöitä El Salvadorissa. Ois tilanne ihan sama. Ei saa puhua pahaa tuosta USA:sta.

— Se on meidän jatkuva vaikeus. Mä kuulun siinä suhteessa kylläkin, tää on aika yllättävää, vanhan Suomettaren jengiin, siis nykyiseen kokoomukseen, vaikka se menee halki. Leino oli Helsingin Sanomien mies. Sitä mä tarkoitan, että me ollaan kaksijakoisia. Toisaalta tekee mieli sanoa, että häistakaa paska, saatana! Sitt toinen puoli sanoo, että otetaan nyt iisisti. Ettei koskaan voi tuntea olevansa aito ja rehellinen. Täytyy aina sanoa, että no en mä nyt sitä oikein tarkottanu varsinaisesti. Tuli vaan tokaistua. Se on vaikea pala meille.

— Mutta sitten on toinen asia että mä pidän, niin kuin kaikki suomalaiset, hyvin paljon Venäjän kansasta, siitä joka on kansaa, mutta en Kremlin porukasta. Suljetusta kaupungista mä en pidä. Se on labyrintti, josta ei ole ulospääsyä.

SKDL

Välillä istutaan puhuen niitä näitä. Törmäämme lähes väistämättä kansandemokraattiseen liikkeeseen, joka on Saarikoskelle tuttu 1960-luvulta. Aikalaisen, tuon hetken hehkuneen kulttuurilehden ja SKDL:n eduskuntavaaliehdokkuuden ajoilta. Pentti Saarikoski muistaa, että hän oli lähellä tulla valituksi 1966, jolloin äänistä puuttui vain muutamia satoja. Ne äänet olivat Pasilan konepajalla, jonne hänen piti mennä yhdeksän kahvitauolla. Pentti heräsi kuitenkin vasta puoli kymmeneltä, jolloin kaikki oli jo myöhäistä.

— Mitä mä siellä eduskunnassa olisin tehnyt, leikkaa Saarikoski.

Kansandemokraattisen liikkeen haajaannuksen hän arvioi ainakin osittain johtuvan siitä, että taistolaisiipeen liittyi isäkapinaa potevia "herras- ja aateli-perheitten kakaroita", jotka jatkoivat isäkapinaa puolueessa, kun eivät voineet mitään kotona.

Siihen päälle Pentti pyytää, että laula *Warshavjanka*, jos osaat. Mia tempaa sipulinipun tiskipöydältä ja lausuu *Nerudan Odin* sipulille, jonka on juuri ruotsintanut. Tarjolla on muikkukeittoa ja Mian leipomaa leipää sekä bulgaria-laista valkoviiniä. Pentti Saarikoski on vedossa vielä.

Labyrintti

Antiikki on ollut läheinen sinulle ruinoisasi. Mitä tarkoittaa teema tanssista kolmessa viimeisessä runokokoelmassasi?

— Sen nimi on *Hämärän tanssit*. En mä oikein tiedä mistä se tanssiminen tuli. Mä olen rakentanut meidän tontilla olevalle vuorelle kivistä labyrintin ja *Minotaurus*-patsaat. Tämä myyttihän on

se, että ateenalainen Theseus vapaahoitaisesti lähti Kreetaan niiden joukossa, jotka tämä Minos vaati ihmishuhreina Ateenasta, Kreetan tyranni. Oliko niitä nyt yhdeksäntoista. Myytti kertoo, että Theseus joutui siihen labyrinttiin, jonka keskellä tämä hirviö oli, joka söi ihmisiä. Theseus tappoi sen ja Ariadne, tyrannin tytär oli rakastunut Theseukseen. Hän antoi Theseukselle langan, jonka avulla Theseus pääsi ulos labyrintista. Theseus tuli Ateenaan ja perusti demokratian, kansanvallan ja siitä tulee semmoinen traditio, että tytöt tanssivat tämän labyrintin kuviot kansanvallan kunniaksi. Tästä se tanssiteema tulee.

— Mulla oli semmoinen tunne niin kuin monilla on nykyisin, että mihinkä tämä maailma on menossa, Meiltä, kansalta, on menossa pois oikeus päättää asioista, oli siellä vallassa kuka tahansa. Sen takia mä otin tämän symbolin, että täytyy ruveta tanssimaan.

Musiikki

Ulottuvuus musiikkiin on Sinun uusi alueesi?

— Jollain tavoin nämä Kuhmon kamarimusiikkijuhlat on jonkinlainen kansanvallan ilmentymä, jotenkin mä sanon niin. Mä olen käynyt konsertissa neljä-viisi kertaa. Musiikki on mulle aika uusi alue. Jokaisella kirjailijalla on joku toinen hengitysreikä. Mulle se on ollut kuvataide. Tämä on ensimmäinen kerta kun mä olen oikein ollut konserteissa. Olen mä aikaisemminkin tietysti käynyt konserteissa, mutta se on ollut ulkokohtaista. Mutta täällä Kuhmossa mä olen jotenkin elänyt ihan toisella tavalla. Liittynyt luontoon, kaikkeen sii-

hen mikä on, ihmisiin, ympäristöön. Mä olen tajunnut musiikin jotenkin uudella tavalla.

— Täälläkin mä olen tehnyt viiskymmentä tušsiirrosta. Mä harrastan piirustamista. Se on mun hobbyni. Mä olen oppinut sen, että siinä eri viivat keskustele toistensa kanssa, riitelee tai ovat sovinnossa. Nyt mä olen tajunnut täällä Kuhmossa, että musiikissa, nimenomaan kamarimusiikissa, on sama ilmiö. Eri instrumentit keskustele, riitelee, on sovinnossa, soivat yhdessä tai soivat ristiriitaisesti. Kun kuuntelin viulua ja seloa niin sehän oli avioliitto. Ne välillä riiteli, välillä oli sovinto.

— Bartök on säveltäjistä läheisin. Siinä on samaa kuin minussa, että hän rakentaa menneisyyden kappaleista nykyisyyttä. Bartök rakentaa kansanmusiikin aineksista nykymusiikkia, mä teen samalla tavalla runoja.

— Heikki Sarmannon töistä mä pidän kovasti, hän on säveltänyt minunkin runojani.

— Musiikki ei ole minun alaani vielä. Mulle kävi niin, että mulla oli musiikinopettajana koulussa *Armas Maasalo*, kirkkosäveltäjä, joka on tehnyt virsiä. Se oli niin huono pedagogi kuin ikinä voi olla. Se aloitti opetuksen, niin että oli pianon ääressä ja komensi luokan eteen laulamaan, että nyt laulat Olet maamme armahin Suomenmaa. Sitten se sanoi mulle, että ei, et laula enää koskaan, se meni ihan pieleen. Silloin mä rupesin vierastamaan musiikkia, siitä on aikaa yli 30 vuotta. Tämöisiä vaurioita aiheutetaan ihmiselle koulussa.

Kuvantekijöistä mun suurimpia lemmikkejä ulkolaisista on Paul Klee ja Joan Miró, hieman leikkisiä ja ironisia. Kuvanveistäjistä mä pidän Mooresta ja näiden rinnalle nousee Suomesta Kari Huhtamo, Lapin poika, joka on mun läheinen ystävä. Kyllä mä siltä pidän myös Juhana Blomstedtistä, mutten sydämeistäni. Mä ymmärrän sen geometrisen taitteen, mutta se ei ole lähellä sydäntäni, ei mun laatuani. Suomalaisista klassikoista Hugo Simberg on ykkönen.

Ortodoksisuus

Pentti Saarikoski; sinussa on mielenkiintoisia puolia, yhä uusia ja uusia syvyyksiä. Yhtäältä sinä kuljet antiikin mytologiassa, mukaan tulee myös bysanttilaisuus ja ortodoksinen uskonto, sillä sinä kirjoitit kesäisin Uuden Valamon luostarissa Heinävedellä. Kuitenkin olet ollut julkisuudessa vuosia antiklerikaali.

— Heinäveden luostarissa ei puhuta Jumalasta. Siellä ei saarnata. Siellä saa olla se mikä on. Siellä on kiellettyä ainoastaan toisten ihmisten häiritseminen. Ei siellä jumalanpalveluksissa ole mitään saarnaa. Mä kävin kolme kertaa päivässä jumalanpalveluksissa viime kesänä. Mä olen lähdössä Heinävedelle taas ylihuomenna.

— Se on kaunista. Sen vaikutus on jollain tavoin samaa kuin musiikin. Siellä ei ole mitään musiikkia. Se on kokonaan poissa ortodoksisesta kirkosta. Se on se kirkko, jonka minä hyväksyn. Se ei ole niin kuin roomalaiskatolinen ja luterilainen kirkko, jotka pyrkivät valtaan. Mutta ortodoksinen kirkko ei, ei ollenkaan.

Karjala

Sinä olet kotoisin Karjalasta, kulkenut pitkän odysseian sekä Suomessa että Ruotsissa.

— Mä oon syntynyt Impilahdella Laatokan pohjoisrannalla. Sielläkin oli ortodoksinen kirkko ja pappi nimeltä Saarikoski. Kuhmossa mä olen asunut Saarikosken tien varressa, yhteensattumaa kaikki. Voi olla että suku on kotoisin Kuhmosta, en ole turkinut. Isän sukutalo oli Kauhavalla, jossa on Saarikosken asema, nykyisin suljettu tietenkin. Muttei Kauhavalla mitään koskia ole. Ne on ilmeisesti täältä muuttaneet.

— Äidin suku mua on vähän kiinnostanut, kun se on Snellmanneja. Sen näkee aina näissä satasissa, äidin suvun.

Mä olen matkalla Bombaan, Joensuuun lähelle, jossa mä puhun kirjailijan kielestä, joka on mulle tärkeä, aktuaali asia. Minut on siirretty julmetulla tavalla kieliparresta toiseen.

— Mä opin puhumaan karjalaa lapsesta. Sieltä heitettiin evakkoon Savooneen Kuopioon, potkittiin perseeseen, nurkasta toiseen. Nämä evakkolaiset olivat tietysti vihattuja, kun oli pula-aika,

Ja nyt Pena on Uudessa Valamossa

sota-aika. Tönittiin sukulaisesta toiseen. Nukkua keittiön lattialla. Kuopiosta Varkauteen, Varkaudesta Turkuun, Turusta Ruotsiin Norrköpingiin. Siellä mä opin 1944 lukemaan ja kirjoittamaan ruotsin kielellä. Sieltä sitten Virolahdelle äidinäidin, mummin luokse. Siellä koulupihalla sai sitten turpiinsa kun puhui ruotsia, suomea huonosti. Piti nopeasti opetella se murre, Virolahden murre. Sodan jälkeen muutto Helsinkiin. Sitten sai kuonoon kun puhui Virolahden murretta, joo-o, kuonoon oikein että nenästä vuosi verta. Mä opettelin nopeesti Helsingin slangin. Ja nyt sitten taas Ruotsiin. Kyllä se on ollut aika vaikeeta sopeutua uusiin kieliympyröihin. Nyt menee hyvin, mutta aluksi se oli hyvin vaikeeta. Kaiken ne ymmärsi, mutta oli vähän noloa puhua, kun kaikki huomasi, että suomalainen pöllö, finnjävel.

Päivän ilta

Kekkoesta puhuessasi viittasit vanhempien ongelmaan.

— Se on sitä, ettei yritä pysyä nuorempana kuin on, tommosena Iki-Kiantona. Eihän Kiantokaan saanut mitään aikaa. Tiedät sä yhtään tai muistat sä yhtään Ilmari Kiannon kirjaa, jonka se olisi tehnyt niiden kahden klassikon jälkeen. Se kirjoitti vaan semmoisia saarnoja ja rähinöitä, kuinka häntä vainotaan. Se yritti olla ikinuori. Kirjailijan pitää yrittää myös keski-ään tunteet ja mielellään myös vanhuuden tunteet niin kuin Hellaakoski pystyi ja Mustapää, eikä olla aina nuori ja moderni. Hellaakoski ja Mustapää ovat mulle mieluisia kirjailijoita, varsinkin Mustapää.

Pentti Saarikoski palaa vielä aiheeseen konkurssista ja kertoo anekdootinomaisen, lähes absurdin tarinan siitä, kuinka hän kerran Suomessa ollessaan teki henkilökohtaisen konkurssin. Veropoliisit tulivat aamusella, kirjailija oli vastaanottamassa alushoususillaan. Toinen poliiseista luki jostain paperista, "ettei ansion hankkimiseen tarvittavia välineitä (kalsareita) voi ulosmitata".

Sitten mennään. Ajamme Kuhmon Saarikoskelle, tien päähän. Pilvet ripistelevät sadetta. Itse Saarikoski virtailee lempeästi, kiireettä. Pentti itse sanoo, että siinä ne nyt on. Kaksi Saarikoskea. Mia Berner ihastelee: Saarikosket.

Pentti Saarikoski kertoo, että hän kirjoittaa parhaillaan näytelmää *Edvard Gyllingistä*. Saarikoski yrittää sanoa, millainen näytelmästä tulee, mutta kolmeen kertaan lause keskeytyy, kun joku puhuu väliin. Ehkä näytelmässä on samaa henkilökuvan tarkkanäköisyyttä ja historiallista terävyyttä kuin Saarikosken runossa Gyllingistä kokoelmassa Tanssiinkutsu; Viimeiseen asti.

Sitten alkaa sataa tosissaan. Ensin tulee suhjusadetta, sitten pisarat muuttuvat raskaiksi. Saarikosken tienviitalla pysähdymme kuvienottoa varten. Jos vaikka johonkin tulevista kirjoista, arvelee Mia Berner-Saarikoski.

Kuhmon 14:n kamarimusiikin iltamasali on viimeistä sijaa myöten täynnä, kun maailman suosituimmaksi väitetyn Schubertin Forellikvinteton sävellet kajahtavat. Mia Berner ja Pentti Saarikoski istuvat ensimmäisessä rivissä. Forellikvintetto päättyy myrskyisiin suosioosoituksiin. Pentti Saarikoski havahtuu.

— Oikeastaan minä olen kirjoittanut kaiken, minkä olen halunnut. Siinä se mikä tulee ensimmäisenä mieleen keski-aiikona 24. elokuuta kun radion uutis-

sissa kerrotaan, että kirjailija Pentti Saarikoski on kuollut. Hän on päässyt aivan Heinävedelle Uuteen Valamoon asti, lause Edvard Gylling -näytelmästä jäi sen sijaan ainaiseksi kesken.

Jotenkin vaistosimme, että Pentin työt oli tehty. Toivo eli vielä Joensuun päivien aikana. Ja nyt Pena on Uudessa Valamossa. □

— *Elämä on ihmiselle annettu, jotta hän tarkoin harkitsisi, missä asennossa tahtoo olla kuollut.*

(Pentti Saarikoski: Runot ja Hipponaksin runot)